

БІБЛІОТЕЧНЕ КУРАТОРСТВО ЯК СКЛАДОВА НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ БІБЛІОТЕКОЮ ТА ВЧЕНИМ: СУЧАСНИЙ СТАН

Штан Геннадій Валерійович, кандидат історичних наук, завідувач сектора Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна.

Співробітництво бібліотек та факультетів є новим напрямком діяльності бібліотекарів. Метою його є покращення дослідницьких навичок студентів та взаємодії із науковцями, підвищення статусу університетських бібліотек в інформаційну епоху. До зазначеного процесу, що поступово розвивається у різних країнах світу, залучається ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, що здійснює програму під назвою «бібліотечне кураторство».

Ключові слова: бібліотека, університет, взаємодія, інформаційна грамотність

В умовах сучасного інформаційного суспільства університетські бібліотеки зустрілись, як відомо, із новими викликами, що витікають із широкого розповсюдження Інтернету та мобільних гаджетів, що дозволяють отримувати до нього доступ постійно та у будь-якому місці. Студенти та навіть аспіранти у всьому світі вже не вважають, що бібліотека є пріоритетним місцем для наукового пошуку, частіше використовуючи Google.

Новий час вимагає змін від бібліотек, якщо вони хочуть залишити за собою своє традиційне місце – лідера у наданні інформаційних послуг. У ХХІ столітті це буде полягати у розвитку цифрових компетенцій, наданні консультаційних послуг у галузі освітніх та наукових технологій із використанням інформаційно-освітніх ресурсів. У даному аспекті велике значення для бібліотеки вищого навчального закладу має співробітництво із факультетами та науковцями, для якого є ще й інша важлива причина – необхідність підвищення статусу бібліотеки в університеті до рівня, якого вона заслуговує згідно із функціями, що виконує. Особливо це є актуальним у вітчизняних умовах, де роль бібліотеки часто розглядається керівництвом ВНЗ традиційно – як нібито допоміжного підрозділу, який не випускає спеціалістів і, отже, «не потребує» особливої уваги та, відповідно, фінансування.

На даний момент дослідники розглядають варіанти взаємодії бібліотекаря та викладача у трьох якостях. Згідно із ними, бібліотекар переважно виступає: а) як «джерело довідок» (відповідаючи на питання відвідувача-читача, поза навчальними аудиторіями); б) як консультант (проводячи індивідуальні консультації для студента щодо використання бібліотечних ресурсів); в) як інструктор (проводячи групові консультації та заняття в аудиторіях). У той же час зазначається, що у випадках, коли бібліотекарі та викладачі не співпрацюють, багато студентів не знають про допомогу, яку можуть їм надати

бібліотеки, відносяться до них із побоюванням та мають погано розвинені дослідницькі навички [10].

Треба зазначити, що, незважаючи на те, що сучасні студенти, як правило, є «комп'ютерно-освіченими» (інформованими щодо використання комп'ютерів та загальних принципів пошуку інформації), але не є освіченими «дослідницько» (у плані наукового пошуку) [3, р. 30]. Так, викладачі та наукові керівники в університетах переважно навчають алгоритму проведення наукових досліджень, але більш прикладні питання щодо ефективного пошуку інформації та відфільтрування непотрібних даних в цих курсах не розглядаються. Внаслідок цього нестача розуміння у багатьох студентів того, як саме працює інтернет-мережа, у сукупності із високим ступенем довіри до неї приводить до того, що у випадку, коли інформацію не вдається легко знайти в інтернеті, виникає впевненість у тому, що її з даного питання взагалі не існує [5, р. 92]. Крім того, у більшості випадків невідготований користувач переважно звертає увагу лише на назву, анотацію та ключові слова, а іноді взагалі не може пояснити свій вибір джерел, користуючись виключно інтуїцією. Також багато проблем пов'язані із інтерпретацією результатів пошуку [9, р. 6- 7].

З урахуванням даної проблеми (природної для сучасного суспільства, яке стало інформаційним у той час, коли значна кількість освітніх планів продовжують залишатись в епосі «до інтернету» й у багатьох країнах ще не мають пріоритетом саме інформаційну освіту) найбільш актуальною метою співробітництва бібліотекаря й викладача має стати підтримка як науковця, так і студента у виявленні найбільш ефективної стратегії пошуку [2, р. 430]. Більш того, окрім головного – інтеграції інформаційних навиків (англ. «skills») до навчального процесу – зараз є необхідність у вбудовуванні бібліотечних знань навіть у повсякденне життя студентів та викладачів [8, р. 425].

Таким чином, співробітництво між бібліотекарями та викладачами є необхідним. На даний момент, згідно із опитуванням журналів «Library Journal» та «Gale» (2015 р.), воно проходить у таких основних напрямках: «навчання студентів інформаційній освіті», «розвиток [бібліотечних] колекцій у прямій підтримці програм курсів», «розвиток колекцій із загальних дисциплін» та «особиста допомога студентам в організації досліджень» [12, р. 98]. При цьому учасники зазначають, що у такому процесі необхідним є зворотній зв'язок між лектором (після завершення курсу інформаційної освіти, в якій би формі він не проводився) та бібліотекою – з метою оцінити якість навчання [4, р. 4].

На жаль, протиріччя у розумінні функцій бібліотеки в університеті мають місце у всьому світі, у більшому чи меншому ступені. По-перше, існує упереджене «розділене» ставлення до викладачів як інструкторів у галузі знань та до бібліотекарів як допоміжного персоналу, що нібито лише каталогізує матеріали, додає їх до баз даних та відповідає на запитання студентів [10]. Також можна виділити такі проблеми, як взаємне нерозуміння специфіки робочої діяльності іншої сторони, «статус ідентичності» (відсутність або мала кількість співробітників бібліотек із академічними ступенями й науково-дослідницькими навичками) та банальне незнайомство один із одним [12, р. 98-99].

Дуже характерним для демонстрації характерної ситуації є вираз Джейсона Дрейка, співробітника Роз'яснювальної програми для студентів першого курсу Нью-Йоркського університету й пристрасного прихильника широкої колаборації із бібліотекарями: «Бібліотеки – це божевільні, дивовижні місця, але небагато людей розуміють, як їх використовувати» [3, р. 97]. А саме: проблема полягає у тому, що у ряді випадків викладачі не наважуються звертатись до бібліотек за допомогою, бо не знають, що бібліотеки можуть справді їм допомогти [1, р. 822].

Отже, протиріччя у взаєминах бібліотекарів та науковців можна розглядати у двох вимірах: організаційному та соціального статусу. Перешкоджають, крім того, й такі, теж впливові, фактори, як організаційна культура, доступні ресурси (час та мотивація) і навіть невірне розуміння деякими викладачами власних дисциплін [11, р. 169]. Зокрема, як зазначається багатьма викладачами, нестача часу на співпрацю, не виділеного в академічному розкладі, створює додаткові проблеми, а спілкування через електронну пошту не є ідеальним [9, р. 8]. Крім того, самі бібліотекарі, які звикли працювати із читачами «один-на-один», інколи виявляють невпевненість у тому, що вони зможуть вести заняття із групами студентів, на що звертають увагу викладачі – звичайно, трактуючи це не на користь активізації колаборації. У зв'язку з цим у літературі ставиться питання щодо необхідності запровадження відповідних курсів також і для бібліотекарів – майбутніх інструкторів [7, р. 109].

Подолати ці непорозуміння можна, максимально широко інформуючи науковців, студентів та аспірантів (які у недалекому майбутньому стануть викладачами) про можливості бібліотеки у підвищенні якості освіти та наукових компетенцій всіх, хто звернеться до неї по допомогу. Для того, щоб уникнути протиріччя в організації процесу, треба дотримуватись таких обов'язкових принципів, як: а) *безпосередньо встановлення контакту між співробітниками* (формального чи неформального); б) *загальна мета* (та її однакове розуміння всіма учасниками, що не менш важливо); в) *загальна відповідальність* (чіткий розподіл завдань між сторонами); 4) *загальний процес* (добре структурований задля досягнення єдиної мети); 5) *організаційна ефективність* (наприклад, покращення рівня обізнаності студентів та якості наукових досліджень) [12, р. 100-101]. Також важливими складовими є довір'я та взаємоповага, відсутність обмежувальних «кордонів» у розподілі взаємної відповідальності, а також відсутність необхідності у прийнятті рішень виключно консенсусом – має існувати довір'я [7, р. 101]. При цьому дуже важливою є роль особистих неформальних зв'язків між конкретними представниками бібліотек та факультетів, які можуть схилити ситуацію в будь-який бік – аж до отримання або неотримання фінансування.

Треба зазначити, що «інформаційна грамотність» (information literacy, IL) є дуже важливим поняттям, навколо якого може будуватись співробітництво між бібліотеками та факультетами. За визначенням Американської бібліотечної асоціації, вона являє собою набір здібностей, згідно із якими учні мають бути у змозі виявити, коли інформація є необхідною, а також знайти, оцінити та

ефективно її використовувати [6, р. 2]. При цьому дослідження процесів навчання інформаційній грамотності ще знаходиться на початковій стадії [7, р. 111]. Відомо, що у багатьох інституціях на її вивчення виділяється одне заняття, що є абсолютно недостатнім, бо важлива інформація, не будучи закріпленою практично, може бути пропущена користувачем або ж її можуть запам'ятати невірно [1, р. 822].

Проте, можна навести значну кількість прикладів успішної взаємодії між бібліотеками та науковцями саме у цій площині. Так, в університеті штату Юта у 2017-2018 рр. проводились дослідницькі семінари викладачів із студентами, у яких брали участь бібліотекарі – зокрема, для останніх дуже важливим було виявлення існуючих точок взаємодії між бібліотекою та предметом («natural partnerships») [11, р. 185]. В університетах Південно-Африканської Республіки окремо вивчається курс з інформаційної грамотності. Згідно із даними статистики, серед 14 університетів 93% курсів читається саме бібліотекарями [4, р. 2]. Для студентів першого курсу педагогічних спеціальностей Університету Едіт Коуен (м. Перт, Західна Австралія) підготовано спеціальний плагін із подкастами на теми пошуку інформації у бібліотеці, важливості використання журнальних баз даних у науковій роботі, дослідницьких стратегій та використання в них онлайн-ресурсів (проходження подкастів факультативно). Навчання проводиться із обов'язковим залученням досвідчених бібліотекарів [5, р. 94-97].

Найбільш цікава система використовується у Єльському університеті, де новим студентам призначають «особистого бібліотекаря» – це є точкою для стабільного та регулярного контакту учня із бібліотекою. Протягом навчання бібліотекар інформує студента про нові бази даних та наукові інструменти, колекції та методи досліджень. Також студентам рекомендують контактувати із особистим бібліотекарем з будь-яких питань, які в них з'являються в ході своєї роботи в бібліотеці [3, р. 31].

Цікаво, що бар'єром у контактах можуть також бути не тільки психологічні, але й соціальні фактори. Так, на основі власного досвіду колаборації учасники, крім іншого, зазначають, що у сучасному мультикультурному світі для успішної реалізації програми вкрай бажана наявність сумісної культури (сукупності загальних норм, цінностей, переконань та настанов), бо якість взаємодії залежить також і від національної культури конкретного суспільства [12, р. 102-104]. Зокрема, у 2015-2016 рр. у, Тайланді, Гонконзі, Сінгапурі та на Тайвані проводилось дослідження, шляхом опитування, щодо досвіду взаємодій бібліотекарів та науковців. Серед необхідних елементів співпраці більшість визначили у першу чергу «взаємну повагу та довіру», далі йшли «взаємні вигоди та відповідальність», «відносини та взаємодія» та «зобов'язання». Найбільш важливою причиною для взаємодії було названо «сприяння розвитку освіти щодо інформаційної грамотності» [12, р. 110-112]. Головними причинами, що протидіють ефективній взаємодії, опитані називали нестачу виділеного робочого часу та відсутність контактів між учасниками [12, р. 116-117].

Також використовується й інший варіант взаємодії, але він, вочевидь, не

вирішує проблеми. Так, у Санкт-Петербурзькому державному економічному університеті запроваджено т. зв. проект «Куратор», що передбачає призначення представників кафедр у бібліотеці (на кафедрах) та «кураторів напрямків» (у бібліотеці). Метою проекту названо активізацію спільної роботи кафедр та бібліотеки, забезпечення «нового рівня» взаємодії (на рівні кафедр) з формування та використання інформаційно-бібліотечних ресурсів, а також встановлення партнерських відносин на основі т. зв. «радикального довір'я» [13, с. 148]. На жаль, автори, використовуючи надто багатозначний у даному контексті термін «радикальне довір'я», не пояснюють, що саме вони мають на увазі. В цілому зазначений проект не тільки не пропонує партнерам ніяких пропозицій підвищення якості освіти, але й де-факто фіксує пасивну роль бібліотеки як виключно допоміжної структури у взаємозв'язках із викладачами. Підводячи попередній підсумок, можна зазначити, що співробітництво бібліотек із факультетами, що враховує сучасні тенденції, є вигідним обом сторонам й в цілому сприяє підвищенню якості освіти. Так, проходження курсів інформаційної культури, як засвідчено досвідом викладачів та бібліотекарів медичного коледжу Уейла Корнелла (Катар), призводить до того, що студенти більш якісно використовують свої знання у своїх професійних галузях, вірно користуючись цитуванням та електронними ресурсами, а також критичним мисленням – як у академічній діяльності, так і в приватному житті [1, р. 828].

В умовах України ж бібліотечно-факультетська колаборація є абсолютно необхідною. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, з метою покращення якості послуг та намагаючись використовувати кращі зразки світового досвіду бібліотечної справи, також включається у цей процес. Програму, що отримала робочу назву «бібліотечне кураторство», започатковано згідно із прийнятою у 2019 р. Стратегією розвитку ЦНБ «Сучасна університетська бібліотека. «Бібліотека 4D: дослідження, доступність, досконалість, дружність». Згідно з нею, бібліотечними кураторами призначено 15 співробітників ЦНБ – переважно серед молодих бібліотекарів. У якості головного завдання кураторам доручено встановлення додаткових, більш тісних, зв'язків із деканатами та кураторами академічних груп.

Першим практичним кроком до реалізації програми була розробка тематики теоретичних та практичних занять, теми яких куратори надали заступникам деканів факультетів для розповсюдження між викладачами та кураторами груп. Значна кількість тем пов'язана із питаннями, що, на наш погляд, мають найбільшу актуальність саме з точки зору необхідності поширення інформаційної грамотності – бібліографічні стандарти, вміння працювати з базами даних (Web of Science, Scopus, EBSCO та іншими, до яких мають доступ читачі ЦНБ), спеціальними інструментами (Publons та ResearcherID, Mendeley, EndNote Online), розміщувати власні публікації в електронному архіві університету та ін. Крім того, куратори нагадували про можливість індивідуальних консультацій із зазначених питань, а також передавали заступникам деканів спеціально розроблені оголошення та інформацію про те, чому кожному сучасному студенту та науковцю потрібен

доступ до баз даних та вміння працювати із ними, із запрошенням записуватись на заняття ЦНБ у бібліотечного куратора факультету (із наданням реквізитів для зв'язку). Також розпочато цикл занять з інформування із зазначених питань із кураторами академічних груп факультетів університету.

Реакція факультетів на ініціативу ЦНБ виявилась досить позитивною та у повній мірі підтвердила дані щодо світових тенденцій у співробітництві бібліотек та науковців, наведені вище. Найбільш активним (незважаючи на те, що контакти здійснювались у період літнього підсумкового контролю) був відгук з боку тих підрозділів університету, які є зацікавленими у роботі з електронними ресурсами, але не мали з різних причин повної інформації щодо можливостей бібліотеки (зокрема, це напрямки економіки та бізнесу). Зацікавленість у взаємодії продемонстрували викладачі, які розуміють актуальність інформаційних ресурсів в освітньому процесі, самі працюють із наукометричними базами даних. Зокрема, бібліотечного куратора одного з цих факультетів було запрошено на зустріч із представниками кафедр. Діалог засвідчив як зацікавленість у співробітництві з різними підрозділами бібліотеки (комплектування, читальні зали), так і необізнаність окремих викладачів у елементарних питаннях, що витікала із банального небажання спілкуватись із бібліотекарями. Заступник декана іншого факультету виявив велике зацікавлення у співпраці, в першу чергу щодо підвищення рівня інформаційної грамотності студентів, та виступив із ініціативою складення плану занять, інтегрованого до навчального процесу, на базі самого факультету. Показовим є факт візитів нових відвідувачів – студентів з цього факультету – до ЦНБ із запитом щодо баз даних після спілкування заступника декана із куратором.

З іншого боку, ряд факультетів (переважно гуманітарної спрямованості, що є менш представленою у Web of Science та Scopus) майже не виявили зацікавленості у співробітництві – їх реакція була мінімальною; мали місце випадки нерозуміння сутності процесу та навіть намагання ухилитись від контактів. В цілому виявила себе правильність наведеної у літературі тези щодо дуже великої ролі неформальних зв'язків між працівниками бібліотеки та факультетів, індивідуальних якостей та рівня обізнаності кураторів щодо особливостей діяльності різних підрозділів бібліотеки в цілому (комплектування, читальних залів, інформаційного сервісу).

Процес взаємодії бібліотекарів із підрозділами вищих навчальних закладів на початку XXI століття, в умовах всебічного й дуже швидкого розвитку інформаційного суспільства, є назрілим та необхідним. За умов раціональної та грамотної реалізації основних його умов, що вже є відпрацьованими на основі іноземного досвіду, він має великий потенціал. Особливості його розвитку у вітчизняних умовах покаже час, але бібліотека Харківського університету, використовуючи свій досвід та напрацювання, має усі умови для того, щоб дивитись у майбутнє з оптимізмом.

Список використаної літератури:

- 1) Bendriss R., Saliba R., Birch S. Faculty and Librarians' Partnership: Designing a New Framework to Develop Information Fluent Future Doctors // Journal of Academic Librarianship. 2015. Nov.. V. 41. № 6. P. 821-838.
- 2) Braddlee, VanScoy A. Bridging the Chasm: Faculty Support Roles for Academic Librarians in the Adoption of Open Educational Resources // College & Research Libraries. 2019. May. V. 80. № 4. P. 426-449.
- 3) Campbell M. Collaborations between Librarians and Faculty in a Digital Age // Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review. 2010. V. 75. P. 30-33.
- 4) Davids Z., Omar Y. Implementing a Certificate of Information Literacy programme and engaging with faculty: a case study of the Cape Peninsula University of Technology // South African Journal of Libraries and Information Science. 2018. V. 84. № 1. P. 1-10.
- 5) Dobozy E., Gross J. Pushing Library Information to First-Year Students: An Exploratory Study of Faculty/Library Collaboration // Australian Academic & Research Libraries. 2010. V. 41. № 2. P. 90-99.
- 6) Information Literacy Competency : Standards for Higher Education / American Library Association. Chicago, [2000]. 17 s.
- 7) Ivey R. Information literacy: how do librarians and academics work in partnership to deliver effective learning programs? // Australian Academic & Research Libraries. 2003. V. 34, № 2. P. 100-113.
- 8) Lewis D. W. A strategy for ademic libraries in the first quarter of the 21st century // College & Research Libraries. 2007. Sep. T. 68. № 5. P. 418-434.
- 9) McNee D., Radmer E. Librarians and learning: the impact of collaboration / English Leadership Quarterly. 2017. August. URL: <http://www.ncte.org/library/NCTEFiles/Resources/Journals/ELQ/0401-aug2017/ELQ0401Librarians.pdf> (date of appeal 4.07.2019)
- 10) Scripps-Hoekstra L., Hamilton E. R. Back to the Future: Prospects for Education Faculty and Librarian Collaboration Thirty Years Later // Education Libraries. 2016. Education Libraries. V. 39. №1. [18 s.]
- 11) Wishkoski R., Lundstrom K., Davis E. Librarians in the Lead: A Case for Interdisciplinary Faculty: Collaboration on Assignment Design // Communications in Information Literacy. 2018. V. 12. № 2. P. 166-192.
- 12) Yu T., Chen C. C., Khoo C., Butdisuwan S., Ma L., Sacchanand C., Tuamsuk K. Faculty-librarian collaborative culture in the universities of Hong Kong, Singapore, Taiwan, and Thailand: A comparative study // Malaysian Journal of Library & Information Science. 2019. V. 24. № 1. P. 97-121.
- 13) Никитина О. В., Мац Л. В. Проект "Куратор"; новый подход в менеджменте библиотеки: (опыт внедрения электронных библиотечных систем) // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. [2012]. С. 147-150. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/proekt-kurator-novyy-podhod-v-menedzhmente-biblioteki-opyt-vnedreniya-elektronnyh-bibliotechnyh-sistem> (дата звернення: 12.09.2019)

LIBRARY CURATING AS A COMPONENT OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL LINKS BETWEEN THE LIBRARY AND SCIENTIST: THE CURRENT STATUS

Shtan Hennadii, PhD (history), chief of the sector, Central Scientific Library of V. N. Karazin National University, Kharkiv, Ukraine.

Cooperation between libraries and faculties is a new area of activity for librarians. Its purpose is to improve of the research skills of students and of interaction with scientists, the enhancing of the status of libraries in the univerities in the age of information. To this process, which is gradually developing in different countries of the world, CSL of the V. N. Karazin Kharkiv National University has got involve, with the program called "library curatorial".

Key words: library, university, collaboration, information literacy